

BİLİMSEL YAYINLARDA DÜRÜSTLÜK BOYUTU

Prof. Dr. Müberra K. IŞIKSOLUĞU*

GİRİŞ

Toplumun her yönden gelişerek çağdaşlaşmasında üniversitelere önemli görev ve sorumluluk düşmektedir. Üniversitenin en önemli işlevlerinden biri araştırma ve inceleme yaparak yayınlamak, çeşitli konularda görüş ve sorunlara çözüm yolları belirleyerek açıklamak, böylece bilim, teknoloji ve toplumsal gelişmelere katkıda bulunmaktır.

Son yıllarda toplumu ayakta tutan **dürüstlük** gibi değerlerin aşındığı yoldaki yakınmalar giderek artmaktadır. Üniversitelerde de bilim ahlakına ters düşen davranış örneklerine ender de olsa rastlandığı bildirilmektedir. Birkaç yıl önceki gazete haberlerinde, bir öğretim üyesinin maddi çıkar karşılığı arkadaşının yerine Üniversitelerarası Kurul'ca düzenlenen Merkezi Yabancı Dil Sınavı'na girdiği, başka bir öğretim elemanının da yapılmamış araştırmayı yapılmış gibi göstererek yayınladığı öne sürülmüştü. Yine Merkezi Yabancı Dil Sınavı Ankara dışında da yapıldığı yıllarda, bazı üniversitelerde sınav sırasında yardımlaşmanın (!) üst düzeyde olduğu halde, halen bu sınavda bile bazı kişisel ilişkiler sonucu başarılı sonuç alınabildiği söylentileri yayılmaktadır.

Doğruluk dereceleri bilinmemekle birlikte, bu ve benzeri söylentiler üniversite saygınlığını zedelemektedir. Kuşkusuz kötü örneklerden hareketle bir meslek grubuna genelleme yapılamaz. Ancak biz öğretim elemanları olarak her zaman birbirimize ve gençlere örnek davranışlar içinde olduğumuz, özellikle araştırma görevlilerini yetiştirmek için gerektiği gibi çaba gösterdiğimiz ve onlara uygun ortam hazırladığımız da söylenemez.

Üniversitelerde, özellikle bilimsel yayınlarda da dürüstlükten sapmalar olduğu öğretim elemanları arasında tartışılan bir konudur. Her alanda olduğu gibi araştırma ve yayınlarda dürüstlüğün önemi tartışmaya gerek duyulmayacak kadar açıktır. Özeleştiriyaptığımızda, bazılarımızın çalışmalarımızda doğru olmayan yollara başvurduğu olmaktadır. Üniversitede yayın ve araştırmalarda yanlış davranışların savunulabilecek hiçbir gerekçesi olamaz. Bilimcinin yanlış davranışları yalnız üniversite için değil, toplum için de bir tehlikedir.

* Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, 23300 Elazığ

Bu yazıda, araştırma ve bilimsel yayınlarla ilgili olarak gözlediğim ve birkaç üniversitenin öğretim elemanlarından dinlediğim bazı yanlış davranışlara örnekler verilmiştir. Konuyu gündeme getirerek tartışma açmak ve soruna çözüm yolları geliştirmeye katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

BAZI HATALI DAVRANIŞ ÖRNEKLERİ

Bilindiği gibi doktoradan sonraki akademik ünvanları elde etmede bilimsel yayınlar, bildiri ile katılınan kongre ve konferanslar ölçüt olarak kullanılmaktadır. Değerlendirmede yayınların ve bildirilerin nitelikleri yanı sıra sayıları da önem taşımaktadır. Akademik ünvan kazanmayla ilgili yönetmeliklerde çalışmaların değerlendirilmesi konusunda bazı açıklamalar bulunmakta birlikte, bunlar kişisel değerlendirmeleri, kayırcılığı ya da haksızlığı olabildiğince azaltacak ölçütler getirmekten uzaktır. Örneğin, Doçentlik Sınav Yönetmeliği'nde yayınların "**Orijinal bilimsel araştırma ve yayınlar**" niteliğinde olup olmadığına karar verilmesi istenmekte, yayınların değerlendirilmesinde objektif karar vermeyi sağlayacak başka ölçütler bulunmamaktadır.

Bu nedenle de inanılması zor söylentiler dolaşmaktadır. Bazı kişilerin etkili ve yetkili kişilere sırtını dayayarak kolayca akademik ünvan aldığı öne sürülmektedir. Söylentilere göre, gerektiğinde jüri üyeleri değiştirilerek bilimsel araştırması olmayan, yalnız birkaç derlemesi bulunan ya da yalnız teksir edilmiş ve üzerinde karalamalı düzeltmeler yapılmış ders notu ile doçentliğe ve profesörlüğe yükseltilenler olmuştur. Gerçek payı olup olmadığı bilinmemekle birlikte, bu söylentiler öğretim elemanlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Akademik ünvanlarla ilgili yönetmeliklerde yayın sayısına ilişkin bir açıklama bulunmamakla birlikte, yayınların bilimsel niteliği yanında sayısının da önem taşıdığı bilinmektedir. Yayın sayısını artırmak için hiç de uygun görünmeyen yollara da başvurulduğu öne sürülmektedir.

Kuşkusuz, önemli olan sadece **yayın sayısı** değildir. Yayının **nicelik ve nitelikleri** önem taşır. Örneğin, birkaç sayfalık inceleme-tarama yayını ile bir araştırma makalesinin aynı değerinde olmadığı bilinmektedir. Yine 30-40 sayfalık kitap ile büyük emek ürünü 300-400 sayfalık kitabı bir tutmak da olası değildir. Öte yandan bir kitabın ya da yayının uzun olması ile değeri arasında paralellik olmadığı da bir gerçektir. Bazı kitaplar, yasa, yönetmelik, değişik toplantılarda alınan kararlar ve yapılan önerilerle doldurularak şişirilebilmektedir.

Bu nedenlerle, sadece yayın sayısını artırmak amacıyla hiç de dürüst sayılmayan yollara başvurmak anlamsız ve bilimcilere yakışmayan bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Özenle hazırlanmış az sayıda nitelikli yayının, gelişigüzel yazılmış çok sayıda yayından daha değerli olduğu bilinmektedir.

Yayınlarda **yazar sayısı** ve **sırası** da değerlendirmede dikkate alınan ya da alınması gereken bir konudur. Kuşkusuz araştırmalarda ortak çalışma ve işbirliği özendirilmelidir. Ancak bunun kötüye kullanılmaması gerekmektedir. Arkadaşlık, ünvan, ast-üst ilişkileri ya da gizli baskılar sonucu bazı çalışmalar ortaklaşa yapılmış gibi gösterilebilmektedir. Araştırmaya doğrudan katkısı bulunmayan kişilerin adları da yayınlara konabilmektedir. Örneklendirmek gerekirse, yalnız yabancı dil özetini yazan bir kişinin adı makaleye eklenebilmektedir. Aslında yalnız beş araştırma makalesi olan bir kişinin adı bir katkısı olmadığı halde 15 yayına konabilmekte, böylece makale sayısı 20'ye çıkmaktadır. Ayrıca yazarların araştırmalarda hangi bölümleri hazırladığını belirtme alışkanlığı da yerleşmiş değildir.

Tam tersi de olabilmektedir. Çalışmaya büyük emeği geçen (sekreterlik ya da kırtasiye işleri değil) kişinin adı yayına konmayabilmektedir. Bu kişi hakkını savunmaktan çekinmekte, jüri üyeliği gibi durumlarda ilgili kişilerden zarar görebileceği endişesiyle içine sindirmese bile durumu kabullenmektedir. Bu ve benzeri uygulamalar, güvensizlik ve suskunluk üniversite ve gelecek adına kaygılar vericidir.

Katılınan bilimsel **toplantıların sayısını artırmak** için de benzer ve başka yollara başvurulabilmektedir. Sözgelimi, öğretim elemanının bildirili katıldığı belirttiği on kongreden altısının, öğretim elemanının çalıştığı kurumun düzenlemiş olduğu aynı kongre olduğu görülmektedir. Aynı kişinin, 5-10 yazarlı altı bildiride 1 ile 9. isim olarak yer almaktadır. Üstelik, aynı bildirinin birden fazla sunulduğuna da rastlanmaktadır. Jüri üyesi bu durumda değerlendirmeyi nasıl yapacaktır?

Ayrıca, bir yayında **isim sıralaması** ilk isimden sona doğru çalışmaya katkı-emek sırasına göre yapılması beklenir. Katkı-emek kuşkusuz göreceli bir kavramdır ve bunun için ölçüt geliştirmek de zordur. Katkı, yalnız verilen zamanla ilgili değildir. Deneyim ve birikimi olan bir kişi çalışmayı yönlendirerek sağlam bir temele oturmasını diğerlerinden daha az zaman harcayarak sağlayabilir. Bu kişinin ilk isim mi yoksa daha geri sıralarda mı yer alması gerektiği tartışılabilir. Ancak, çalışmalarda başkalarına danışma ve görüş alma doğal ve özendirilmesi gereken bir yoldur. Her danışılan kişi adının yayına konması

mı gerekir? Bu zaten hocanın, danışmanın ya da ders hocasının görevidir ya da görevi olması beklenir.

Oysa öyle örnekler verilmektedir ki, lisansüstü öğrencilerin ders ödevleri bile ders veren kişi tarafından öğrencinin adı makaleye yazılmadan ya da öğrenci ikinci isim olarak yazılarak yayınlandığı bile öne sürülmektedir. Bunu yapanların, o makaleyi kendi ünvanı ya da adının yayınlattığı şeklinde değerlendirdiği belirtilmektedir. Gerçek buysa, o yazının ve yayınlayan derginin kalitesinden kuşku duyulması gerekir. Zira, bir makalenin yayınlanabilirliği, yazarın ünvanı ya da adına değil, çalışmanın niteliğine bağlı olması gerekir ya da öyle olması beklenir.

Benzer uygulamaların yüksek lisans ve doktora **tezlerinin yayınlanmasında** da yapıldığı bildirilmektedir. Tezlerin makale olarak yayınlanmasında, danışman öğretim üyesi genellikle ikinci isim olarak belirtilir. Ancak, makalelerde danışman adının birinci isim olarak yer aldığı sık olarak görülmektedir. Tartışılması gereken konu, ikinci isim de olsa danışman adının hangi koşullarda konması gerektiğidir. Tez hazırlamada danışman olan kişi gerçekte danışmanlık görev ve sorumluluğunu yerine getirmemişse, tezin yayınlanmasında danışmanın adı yayına ikinci isim olarak da olsa konması gerekir mi?

Bilimsel araştırmalarda danışmanlara büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Bu durum önemsendiğinden kariyer piramidine göre artmak üzere danışmana ücret ödenmektedir. Danışmanlık görevi gönüllü, zoraki ya da angarya olarak yapılan bir iş değildir. Öğrencinin kendi haline bırakılması ya da bazen ayaküstü konuşmalarla yetinilmesi danışmanlık mıdır? Bir öğretim üyesinin araştırmaya hiçbir katkıda bulunmadan adının danışman olarak geçmesi, bundan ücret alması nasıl bir davranıştır? Bir öğretim elemanı bu görevi yerine getiremeyecekse, zamanı yoksa ya da gerekli birikimden yoksunsa bu görevi neden üstlenmektedir? Bu görev ve sorumluluğun yerine getirilmesini sağlayacak yol bulmak da çok zordur. Böyle bir danışmanı olan kişi ne yapacaktır? Örneği verilen durumda, emeği geçmemiş bir tezin yayınlanmasında danışmanın adı konmalı mıdır?

Tartışılması gereken bir başka sorun da aynı konu ya da aynı araştırmanın başlığında ya da içeriğinde küçük değişiklikler yapılarak veya aynı şekilde farklı kongrelerde bildiri olarak sunulması ve yayınlanmasıdır. Bu normal bir uygulama mıdır yoksa engellenmesi mi gerekir? Böyle bir durumla karşılaşan jüri üyesi değerlendirmeyi nasıl yapmalıdır?

SONUÇ ve ÖNERİLER

Verilen bu uç örnekler kuşkusuz genellemez. Çok ender de olsa bilimcinin ince hesaplar peşinde olması, doğru-yanlış arasındaki sınırlar zorlanarak hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunun tartışılır hale gelmesi ve örnekleri verilen yakınmalar öğretim elemanlarını rahatsız etmektedir. Bu olumsuzlukların yaygınlaşması üniversite için tehlikeli olabilir. Bilimde ve yayınlarda dürüstlük üzerinde önemle durulması ve mutlaka sağlanması gereken bir konudur. Örnekleri verilen ve benzeri konularda jüri üyelerinin ve akademik kariyere giren kişilerin karşılaştıkları problemleri aşmak için üniversite anlayışına uygun ilkelerin belirlenmesi gerekir. Bilim, araştırma ve yayınlarda dürüstlüğün, hiçbir kötü örneği görülmeyecek biçimde yerleşmesi, genç kuşaklara iyi örnek olunması üniversite ve toplumun geleceği için bir güvencedir.

Üniversitede, araştırma ve yayınlarda ortak ilkeler konusunda hemen tartışma açılarak uyulması gereken temel ilkeler belirlenmelidir. Geliştirilecek bu ortak ilkeler aynı zamanda akademik ünvan kazanmada jüri üyelerinin değerlendirmesine de yardımcı olur. Yapılabilecek olumsuz davranışları önceden kestirerek herşeyi ilkeler çerçevesine almak zordur. İlkeler belirlense bile, bunun dışında herşeyin doğru olduğu anlaşılmamalı; serbest olduğu yazılmamışsa da yanlış olduğu anlamı da çıkarılmamalıdır. İlkeler belirlensin belirlenmesin, öğretim elemanları yazılı ya da yazısız etik kurallara uymayan davranışları içlerinde barındırmamak için özdenetim mekanizmaları geliştirmek zorundadır.

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ YAYINLARI

ARASTIRMA Dizisi:

Öğretmen Gözlem Formu El Kitabı..... (Tükendi)

Yurt Dışından Dönen Gençlerin Sorunları..... 5.000.-